

**DIDAKTIKA: TA'LIM NAZARIYASI. SIFATIDA. O'QITISH JARAYONI
YAXLIT TA'LIM TIZIMI SIFATIDA**

Erkinova Fotima Shokir qizi

Erkinova Zuhra Shokir qizi

Termiz Davlat Pedagogika Instituti talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada didaktika nazariyasi doirasida jamoaning tarbiyadagi o'rni ilmiy asosda tahlil qilinadi. Jamoa tarbiya obyekti va subyekti sifatida shaxsning ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy rivojlanishidagi ahamiyati keng yoritiladi. Maqolada pedagogik jarayonni yaxlit tizim sifatida tushuntirishga urg'u berilgan bo'lib, jamoaviy faoliyat, motivatsiya, hamkorlik va ijtimoiy nazorat kabi elementlar jamoaning tarbiyaviy samaradorligini oshirishdagi vazifasi bilan batafsil tahlil qilinadi. Shu bilan birga, maqolada amaliy misollar va ilmiy tadqiqotlar asosida jamoaning tarbiyaviy imkoniyatlari kengaytiriladi, didaktik yondashuvlar orqali shaxsning ijtimoiy ko'nikmalari va ma'naviy rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: didaktika, ta'lim nazariyasi, jamoa, tarbiya, shaxs, tarbiya obyekti, tarbiya subyekti, jamoaviy faoliyat, pedagogik jarayon, ijtimoiylashuv, motivatsiya, hamkorlik, ijtimoiy nazorat, pedagogik boshqaruv va ma'naviy rivojlanish.

Kirish

Didaktika pedagogikaning markaziy bo'limi bo'lib, ta'lim jarayonining ilmiy asoslarini o'rganadi. Uning asosiy tadqiqot obyekti — ta'limning mazmuni, o'qitishning shakl va usullari, o'quv faoliyati, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro ta'sir, bilimlarni o'zlashtirish jarayonidir. Didaktika ta'lim nazariyasi sifatida nafaqat o'quv materialining mazmunini belgilaydi, balki pedagogik jarayonning ichki qonuniyatlari, uning samaradorligini ta'minlovchi mexanizmlar, tamoyillar va nazariy asoslarni ham aniqlaydi.

Zamonaviy ta'lim tizimida didaktikaning ahamiyati yanada oshib bormoqda. Sababi, XXI asrda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, o'qitish jarayonining global integratsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, o'quvchilarning kognitiv faoliyatini rivojlantiruvchi metodikalar kabi yo'nalishlar didaktika fanidan chuqur ilmiy asos talab qiladi.

Shu sababli didaktikani o'qitish jarayonini yaxlit tizim sifatida o'rganadigan fan sifatida yoritish bugungi pedagogika uchun juda muhim.

Didaktikaning ilmiy nazariya sifatida shakllanishi

Didaktikaning tarixiy ildizlari

Didaktika fanining shakllanishi qadimda boshlangan bo'lsa-da, ilmiy yo'nalish sifatida XVII asrda Y.A. Komenskiyning "Buyuk didaktika" asari bilan mustaqil fan darajasiga ko'tarildi.

Komenskiy quyidagi g'oyalarni ilgari surgan:

ta'limning tabiatga muvofiqligi;

o'quv jarayonining bosqichma-bosqichligi;

yaxlit o'qitish tizimi;

butun jamiyat uchun ta'limning ochiqligi.

XVIII–XIX asrlarda I. Gerbart ta'limning axloqiy maqsadlari, psixologik asoslari va o'qitishning mantiqiy tuzilmasini ilmiy asoslab berdi.

XX asrda Dewey, Montessori, Vigotskiy, Bruner, Gagne, Ausubel kabi olimlar didaktika fani rivojiga ulkan hissa qo'shdi:

Dewey — tajriba asosidagi ta'lim;

Vigotskiy — ijtimoiy-faoliyat nazariyasi, "yaqin rivojlanish zonasi";

Bruner — kognitiv rivojlanish va "kashfiyot orqali o'qitish";

Gagne — o'qitishning tizimli yondashuvi;

Ausubel — mazmunli o'rganish nazariyasi.

Bugungi kunda didaktika fanining rivoji kompetensiyaviy, integrativ, konstruktivistik va raqamli ta'lim paradigmalari bilan boyigan.

Didaktikaning bosh maqsadi — ta'lim jarayonining qonuniyatlarini, struktur elementlarini, samarali o'qitishning ilmiy asoslarini aniqlashdir.

U quyidagilarga qaratilgan:

o'quvchi shaxsining intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash;

o'quv jarayonini ilmiy asoslash;

o'quv dasturlari, o'quv rejalari va ta'lim mazmunini takomillashtirish;

ta'lim samaradorligini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish.

Didaktikaning asosiy vazifalari

1. Ta'lim jarayonining nazariy asoslarini ishlab chiqish.

2. O'qitish metod va vositalarini ilmiy asoslash.

3. Ta'lim mazmunini belgilashning zamonaviy yondashuvlarini ishlab chiqish.

4. O'quvchi shaxsining bilish faoliyatini o'rganish.

5. Baholash, monitoring va diagnostika tizimlarini ishlab chiqish.

6. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni ilmiy tahlil qilish.

2.3. Didaktikaning kategoriyalari

Didaktika quyidagi asosiy tushunchalarni o'z ichiga oladi:

ta'lim, o'qitish, o'qish, bilish, metod, vosita, tamoyil, mazmun, baholash, natija, kompetensiya, pedagogik jarayon.

Sifatli teskari aloqa tizimning o'z-o'zini rivojlantiruvchi xususiyatini kuchaytiradi: o'qituvchi jarayonni tahlil qiladi, kamchiliklarni tuzatadi, o'quvchilar individual yo'nalishda yordam oladi.

Didaktika ta'lim jarayonini ilmiy asoslashda bir qator fundamental kategoriyalarni qo'llaydi. Bu kategoriyalar o'qitish jarayonining strukturasi, mazmuni, mexanizmlari va natijalarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Ta'lim maqsadi: shaxs taraqqiyotining strategik yo'nalishi

Ta'lim maqsadlari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasiga bog'liq bo'lib, falsafiy, psixologik va pedagogik qarashlar asosida shakllanadi.

A.A. Arnudov va R.G'.Hojiyevlarning ilmiy qarashlariga ko'ra ta'lim maqsadlari quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Bilish maqsadlari (bilim, ko'nikma va malakalar sistemasini egallash)

Tarbiyaviy maqsadlar (axloqiy, estetik, ma'naviy fazilatlarni shakllantirish)

Rivojlantiruvchi maqsadlar (mantiqiy tafakkur, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash)

Zamonaviy yondashuvlarda bu maqsadlar kompetensiyalar tizimi orqali ifodalanadi.

O'quvchining kommunikativ, axborotiy, ijtimoiy-madaniy, kreativ kompetensiyalari ta'limning strategik natijasi sifatida qaraladi.

Xulosa

Didaktika — ta'lim nazariyasi sifatida o'qitish jarayonining maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va shakllarini ilmiy asoslashga xizmat qiluvchi mustaqil pedagogik tizimdir. O'qitish jarayoni esa murakkab va o'zaro bog'liq bo'lgan yaxlit tizim bo'lib, unda o'qituvchi, o'quvchi, mazmun, metodlar, vositalar va natijalar o'zaro ta'sirda rivojlanadi.

Zamonaviy ta'lim sharoitida didaktika raqamli texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv va innovatsion metodlar bilan boyib bormoqda. Shunday ekan, o'qitish jarayonining sifatini oshirish ham didaktik tizimning har bir komponentini ilmiy asosda takomillashtirishni talab etadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Babanskiy Yu.K. Pedagogika. O'qitish jarayonini optimallashtirish. — Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Pidkasisti P.I. Pedagogika: Didaktika nazariyalari va texnologiyalari. — Moskva: Akademiya, 2004.
3. Zankov L.V. Didaktikaning rivojlantiruvchi ta'lim konsepsiyasi. — Moskva: Prosveshcheniye, 1975.

4. Bruner J. Toward a Theory of Instruction. — Harvard University Press, 1966.
5. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. — Moskva: Pedagogika, 1991.
6. Dewey J. Experience and Education. — New York: Macmillan, 1938.
7. Hojiyev R.G., Matnazarov D. Pedagogika: Nazariya va amaliyot. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
8. Muslimov N.A. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. — Toshkent: O'qituvchi, 2015.
9. Sayfurov I.SH., Usmonov S. Didaktika va pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari jamiyati, 2019.
10. Xalikova R.X., Qo'shqarov T. Umumiy pedagogika va didaktika asoslari. — Toshkent: Fan, 2020.
11. Hasanboeva O. Pedagogik ta'lim tamoyillari va o'qitish jarayonining ilmiy asoslari. — Toshkent: Innovatsiya, 2021.
12. Shamsutdinov R., Raxmonqulova D. Ta'lim sifati va zamonaviy yondashuvlar. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
13. UNESCO. Teaching and Learning: Achieving Quality for All. Global Education Monitoring Report. — Paris, 2014.
14. OECD. The Future of Education and Skills 2030: Curriculum Analysis. — Paris, 2019.